

СІМ'Я ЯК ЖИТТЄВИЙ СВІТ ЛЮДИНИ

**І.О. Ковальова, кандидат філософських наук, доцент,
Полтавський університет споживчої кооперації України**

Розглядається сім'я як специфічна частина життєвого світу людини, у межах якої здійснюється культурне, фізичне, соціальне і комунікативне відтворення суспільства та соціальна інтеграція індивіда. Вона сама постає як особливий життєвий світ.

У практиці суспільного життя існує небагато суспільних явищ, які сконцентровані у собі всі аспекти людської життєдіяльності і виходять на всі її рівні – від суспільно-історичного до індивідуального, від економічного до ідеологічного. Одним з таких явищ є сім'я, що в якості соціальної спільноти відображає минуле, сучасність і майбутнє суспільства. Особливо нагальним для українського суспільства, яке шукає дійсні принципи власного розвитку, є дослідження проблем сім'ї і її взаємодії з суспільством, зумовлене необхідністю пошуків і впровадження у соціальну практику принципів дійсно культурного розвитку суспільства і людини.

Розвиток сім'ї тісно пов'язаний з тими змінами, що відбуваються у суспільстві: порушення традиційних підвалин життя в сучасному індустріальному світі надає суспільству "посттрадиційних" характеристик. Динаміка соціальних змін позначається і на сім'ї, але вона, попри всі катаклізми ХХ століття, залишається саме тією "субстанційною спільнотою", де людина спроможна відчувати стабільність, затишок і власну вагомість. Підкреслюючи величезне значення сім'ї в житті людини, про це писав В.В. Розанов: "Бог з нею, з політикою – це від цього світу, там, біля коліски – початок іншого світу" [2, с. 125].

Існування сім'ї в радянський період зазнало насильства з боку політичних, ідеологічних і правових структур, яке виявилось в диктаті над почуттям людей, виховало рабську психологію і агресивно-міщанську мораль, далеку від духовної культури. Було порушене право людини на захист свого життя від втручання інших людей, органів влади, будь-яких суспільних організацій і громадських інститутів. Для нашої історії були нетиповими ті соціальні умови, які надавали б людині реальну можливість здійснювати автономію і свободу власного вибору і які зумовлювали б усвідомлення нею свого невід'ємного права на захист такого життя. Приватне життя людини – це суверенітет людини у світі її думок і почуттів. Воно базується на захисті таємниці міжособистих комунікацій і стосунків, на вільному особистому рішенні щодо сімейного споживання, ведення домашнього господарства і дозвілля. Проблема приватного життя стикається з проблемою приватної власності, якої за радянських часів не існувало.

Підбивати підсумки ще зарано, але вже простежується тенденція до приватизації життя нашого сучасника. При цьому падає авторитет колективного начала в суспільних уявленнях. У суспільній свідомості з'являється розуміння того, що сім'я не лише засіб відтворення робочої сили для потреб суспільного виробництва, а й сфера самореалізації особистості. Поширюється погляд, що людині необхідні лише такі подружні стосунки, які приносять задоволення, дають можливість реалізувати свою особистість у сім'ї. Це свідчить про посилення міри одухотвореності внутрішньосімейних відносин.

Напруженість сьогодення полягає в тому, що світ за останні роки дуже змінився і на місце матеріальних злиднів і безпритульності прийшов устрій індустріальної бюрократії, прихованих інтересів і боротьби за владу, жадливої маніпуляції людиною. Сучасне суспільство атомізує людину і робить її самотньою. Тому й виникає як реакція на цю ситуацію новий гуманізм особистості і особистісних стосунків, який пов'язаний перш за все з новим відкриттям "Ти" у філософії і в практичних моделях нових спільнот.

Найголовнішим висновком внутрішньої логіки розвитку філософії, ознакою глибоких зрушень у повоєнному суспільному житті кожної людини й цілого людства став комунікативний поворот у філософській думці, започаткований Е. Гуссерлем і продовжений К. Ясперсом, М. Бубером, Ю. Хабермасом. Динаміка соціальних змін, що позначилися і на сім'ї, вимагає застосування в аналізі феномену сім'ї цієї нової

філософської парадигми, оскільки вітчизняна філософія не мала досі у своєму розпорядженні достатнього інструментарію для адекватного осягнення змісту і внутрішнього світу сім'ї. Власне кажучи, у філософії домінував соціологічний метод, який зводив розуміння сім'ї до вузької функціональності щодо потреб суспільства у відтворенні робочої сили і обмежував філософський аналіз лише рамками інституційності сім'ї. Звернення ж до комунікативної традиції феноменологічної філософії дає можливість осягнути існування сім'ї в наявних формах її буття, залучених до загальних процесів відтворення суспільства – соціальної інтеграції, соціалізації, репродукування культури.

З цього приводу є сенс звернутися до концепції суспільства Ю. Хабермаса, яка пропонує два аспекти в дослідженні його цілісності: суспільство як система і суспільство як життєвий світ. При аналізі суспільства як системи досліджуються механізми управління і контролю. Коли ж суспільство вивчається в якості життєвого світу, то в центрі уваги – норми і цінності, що визначаються індивідами і спрямовують їх дії. Хабермас усвідомлює, що поєднання цих двох підходів є значною складністю: адже якщо суспільство розуміється як життєвий світ, то зникає аспект управління; якщо воно розглядається як система, то лишається неврахованим аспект значення. Цей парадокс Хабермас формулює наступним чином: “У першому разі суспільство розглядається з погляду діючих у ньому індивідів, тобто “зсередини”, а в другому – з погляду зовнішнього спостерігача, тобто “іззовні” [3, с. 95]. Тому Хабермас дає синтезоване визначення суспільства як системи, що повинна виконувати умови збереження соціокультурного світу. Якщо суспільство вивчається як система, то воно розглядається в аспекті “системної інтеграції”. При цьому досліджуються можливості суспільства як системи у здійсненні контролю і управління, визначаються функції, що сприяють самозбереженню. Саме тут сім'я і виконує певні функції щодо суспільства. Це і є функціональний підхід до аналізу сім'ї. Тут аналіз здійснюється із зовнішнього погляду – з позиції спостерігача.

Якщо суспільство досліджується в аспекті життєвого світу, то мова йде про його соціальну інтеграцію. Соціальна інтеграція є мірою стабільності суспільних систем, що досягається консенсусом відносно цінностей, визнанням певних норм поведінки. Такий аналіз виходить із внутрішньої перспективи членів соціальних груп і повинен герменевтично “приєднуватися” до саморозуміння цих членів. Відтворення суспільства простежується як відтворення символічних структур життєвого світу. Саме тут ми відкриваємо нові перспективи в дослідженнях сім'ї: на відміну від інституційного аспекту, сім'я розглядається як специфічна частина життєвого світу людини і сама постає як особливий життєвий світ, у межах якого здійснюється культурне, фізичне, соціальне і комунікативне відтворення суспільства та соціальна інтеграція індивіда.

Хабермас надає перевагу життєвому світу, підкреслюючи, що інтеграцію суспільства забезпечують не системні механізми, а комунікативні дії. Соціальна інтеграція є провідним фактором розвитку суспільства. Прогрес у розвитку інтеграції робить можливим удосконалення управління суспільством, тобто прогрес його як системи. Суспільство як життєвий світ і як систему Хабермас розглядає в історичному аспекті: на ранніх стадіях розвитку людського суспільства життєвий світ збігався з існуючим суспільством. Потім, у ході руйнування (опредмечення, раціоналізації) традиційного життєвого світу відокремилися субсистеми господарювання і влади (управління). Сьогодні можна фіксувати наявність у суспільстві цих підсистем і “посттрадиційного” життєвого світу, який розкладається на сфери приватного і суспільного життя. Інституційним ядром приватної сфери є звільнена від економічних функцій сім'я, яка спеціалізується відтепер на завданнях соціалізації. Суб'єктами цієї сфери є індивіди як приватні особи. Інституційне ядро суспільної сфери створює мережа комунікацій, підсилених культурними закладами, пресою, іншими засобами масової інформації. Суб'єктом цієї сфери є “публіка”, що складається з громадян держави, інакше кажучи, політична і культурна громадськість.

Концепція Хабермаса дає можливість, по-перше, усвідомити, що функціонально-інституційний підхід до аналізу сім'ї не є єдиним і не суперечить, а лише доповнює загальну картину "екзистенції" сім'ї, що постає як життєвий світ, по-друге, аналізувати сім'ю не лише як частину суспільства, а як приватну сферу, що володіє певною автономністю і незалежністю. Хабермас вважає, що між системами (підсистемами господарства та управління) і життєвим світом існують відношення обміну. Так, відношення між сім'єю як приватною сферою і господарством полягають у тому, що: а) приватна сфера надає господарству робочу силу, а натомість отримує прибуток; б) з боку приватної сфери існує попит, для задоволення якого господарство надає товари і послуги.

Сімейне життя – це, перш за все, приватна сфера, що ґрунтується на приватному інтересі особи. З погляду механізмів суспільної життєдіяльності вона спирається на приватну власність і є одиницею накопичення певної частки суспільного багатства. Значення інституту приватної власності полягає у забезпеченні автономії і свободи людини, усвідомленні нею своєї вагомості і відстоюванні своєї гідності. З боку суспільства і держави повинне простежуватися усвідомлення того очевидного факту, що підвищення якості життя людини, втіленої в розмірах і рівні приватної власності, є основою ефективності економічної і господарської діяльності. Кожна конкретна людина прагне працювати не заради добробуту суспільства, держави, міста чи народу, а перш за все і лише заради власної сім'ї, своїх нащадків, яким вона зможе забезпечити сьогодні гідне існування і закласти підвалини їх успішного майбутнього. "Суспільна система, яка не знаходить способів відкритого, органічного забезпечення приватного життя, приватного інтересу, приватної власності і розумного, гласного демократичного контролю за ними, приречена на неефективність, кризи, катаклізми" [1, с. 12].

Таким чином, сім'я, розглянута на методологічних засадах концепції суспільства Ю. Хабермаса, постає як унікальний приватний життєвий світ, що має своєю універсальною характеристикою культурну визначеність, закріплену у формах наявного буття (повсякденності, буденності, побуті, речовості, традиціях тощо). Зазнаючи певної модифікації відповідно до розвитку суспільства, сім'я залишається оптимальною формою існування людини і організації її життя.

Список літератури

1. Замошкин Ю.А. Частная жизнь, частный интерес, частная собственность // Вопросы философии – 1991 г. – № 2.
2. Розанов В.В. Семья как религия // Русский Эрос, или Философия любви в России. – М., 1991.
3. Хабермас Ю. Понятие индивидуальности // Вопросы философии. – 1989. – № 2.

Summary

In article a family is considered as a specific part of a person's life that is shown as peculiar life in the limits of which cultural, physical, social and communicative reproduction of society and social integration of an individual is realized.